

ՀԱՅ-ՌՈՒՒ ՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼ ՍԱՐԱՆ

ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ ՄԻՔԱՅԵԼ ԱՐԱՄԻ

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

ԺԲ.00.03 - Մասնավոր իրավունք (քաղաքացիական, առևտրային (կոմերցիոն), միջազգային մասնավոր, ընտանեկան, աշխատանքային, սոցիալական ապահովության իրավունք) մասնագիտությամբ իրավաբանական գիտություններին կից գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսություն
ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ- 2017

РОССИЙСКО-АРМЯНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

ХАЧАТРЯН МИКАЕЛ АРАМОВИЧ

ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ
ПУБЛИЧНОЙ СОБСТВЕННОСТИ
В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – Частное право (гражданское, торговое (коммерческое), международное частное, семейное, трудовое право, право социального обеспечения)

ЕРЕВАН - 2017

Ատենախոսուող թեման հաստատվել է Յայ -Ռուսական համալսարանում

Գիտական ղեկավար՝

իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր **Տ.Կ. Բարսեղյան**

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝
գիտությունների

իրավաբանական

դոկտոր, պրոֆեսոր **Լ.Վ. Կոզլովա**
իրավաբանական գիտությունների
թեկնածու **Լ.Ա. Սարգիզով**

Առաջատար կազմակերպող թեման՝

ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայություն,
սոցիոլոգիայի և իրավունքի
ինստիտուտ

Ատենախոսուող թեման պաշտպանությունը կայանալու է 2017 թվականի հունիսի 1-ին՝ ժամը 11:00-ին, Յայ -Ռուսական համալսարանում գործող ՀՀԲՈՅ-ի իրավագիտություն 063 մասնագիտական խորհրդի նիստում (0051, ք. Երևան, Հովսեփ Էմինի 123):

Ատենախոսուող թեմանը կարելի է ծանոթանալ Յայ -Ռուսական համալսարանի գրադարանի գիտաշխատողների ընթերցասրահում:

Սեղմագիրն առաքված է 2017 թվականի մայիսի 30-ին:

Մասնագիտական խորհրդի գիտական քարտուղար,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու,

Ջ. Յ. Յայրապետյան

Тема диссертации утверждена в Российско-Армянском университете

Научный руководитель:

доктор юридических наук, профессор
Т.К. Барсесян

Официальные оппоненты:

доктор юридических наук, профессор
Н. В. Козлова

кандидат юридических наук
Л.А. Саргизов

Ведущая организация:

**Институт философии, социологии и права
НАН РА**

Защита состоится 1-ого июля 2017 года в 11⁰⁰ часов на заседании специализированного совета 063 по Юриспруденции ВАК РА при Российско-Армянском университете (0051, г. Ереван, ул. Овсепя Эмина 123).

С диссертацией можно ознакомиться в читальном зале научных работников библиотеки Российско-Армянского университета.

Автореферат разослан 30-ого мая 2017 года.

Ученый секретарь специализированного совета,
кандидат юридических наук

Дж. А. Айрапетян

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒ ԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒ Ր ԲՆՈՒ ԹԱԳԻՐԸ

Յեռագոտու թյան թեմայի արդիականությունը: 1991 թվականին սոցիալիստական կարգերի փլուզումով Հայաստանում փոխվեց մարքս-լենինյան աշխարհընկալումը: Սկսվեց Հայաստանի երրորդ հանրապետության «շինարարությունը»՝ մասնավոր իրավունքի և մարդու իրավունքների հարգանքի հիման վրա՝ վերաիմաստավորելով «սեփականություն» և «սպամանագիր» հասկացությունները: Կորցնելով մենաշնորհային դերը՝ հանրային սեփականությունն իրեն առնչվող խնդիրներով մղվեց երկրորդ պլան, ինչի արդյունքում դրան կատամբ հետագոտական հետաքրքրությունն սկսեց անկում ապրել:

Ազատական սկզբունքների լույսի ներքո շարադրված նոր քաղաքացիական օրենսդրությունն է «հանրային սեփականություն» հասկացությունը տեղ չգտավ, ուստի, դրա հետ կապված հարաբերությունները պատռած իրավակարգավորումներ չստացան: Թեև քաղաքացիական օրենսգրքում սեփականության իրավական նոր կարգավորումները մեկ քայլ առաջ էին սոցիալիստական կարգերի ժամանակ գործող կարգավորումներից, այնուամենայնիվ, դրանք բավականաչափ ճկուն չէին տնտեսության զարգացման դինամիկայի հետ համահունչ լինելու համար: Սեփականության իրավունքի սահմանման, սեփականության ձևերի տարանջատման, սեփականատիրոջ իրավագործության և սեփականությանն առնչվող գրեթե բոլոր հարցերը մնում են խնդրահարույց: Իր հերթին, սեփականության, այդ թվում՝ հանրային սեփականության առանձին տեսակների համար իրավական առանձին ռեժիմներ չսահմանելը հանգեցրին կառավարման հարցերի անորոշությանն ու հանրային գույքի օգտագործման չարաչափումներին ու խախտումներին, ինչի արդյունքում զգալիորեն վնասվեց հանրային գույքը:

Թեմայի արդիականության ունեն ընդհանուր առմամբ սպամանավորված է տնտեսական համաշխարհային ճգնաժամով, որի պատճառով, ինչպես հետո գնահատել են արևմուտքի ակնավոր տնտեսագետները, սեփականության վերաբերյալ հետադիմական հայացքներն էին: Մինչև 20-րդ դարի երկրորդ կեսը անգլոամերիկյան իրավական համակարգի երկրներում դատարանները սեփականության վերաբերյալ վեճերը լուծում էին՝ հիմք ընդունելով Ջ.Լոքի սեփականության դոկտրինայի սահմանումը: Դրանից հետո իրավակիրառներն առաջնորդվում էին Նոբելյան մրցանակի դափնեկիր Ռ.Քոուզի սեփականության իրավունքի հայեցակարգով, որը ներկայումս դատարանների կողմից գնահատվում է անկենսունակ: Իր հերթին, ռոմանոգերմանական իրավական համակարգում հայտնի հռոմեական եռամիասնության ավանդույթները նույնպես վաղուց անկենսունակ են ճանաչվել: Այս առումով սեփականության իրավունքի նոր հայեցակարգերի որոնումը ավելի քան այժմեական է:

Սոցիալիստական՝ սեփականության պետականացման դարաշրջանից և դրան հաջորդած սեփականության լայնածավալ մասնավորեցումներից հետո կանգ ենք առել երկու ծայրահեղական ժամանակաշրջանների ավարտի սահմանագծին: Այս էթերևս պատճառով, որ եկել է պահը մոտավոր անցյալին անաչառ գնահատական տալու, այդ

երկու պատմական ժամանակաշրջանները վերընթերցելու, բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ վերլուծելու, արդյունքներն ու դասերն ամփոփելու, համապատասխան հետևություններ անելու և դասեր քաղելու համար: Այս հանգամանքով է պայմանավորված նոր հարացույցերի և սկզբունքների լույսի ներքո հանրային սեփականության հարցերը քննարկելու անհրաժեշտությանը:

Թեմայի արդիականությանը պայմանավորված է նաև գործնականում հանդիպող բազմաթիվ խնդիրներով: Դրանցից են՝ անկախացման տարիներին պետական գույքի մասնավորեցման փորձը, պետական գույքի օգտագործման և կառավարման խնդիրները, ինչպիսին էին, օրինակ, հասարակական ինչեղությանը և ստացած՝ Գառնիում հարսանեկան խնջույք անցկացնելու համար թույլ տվող շրջան ստանալու, Չվարթնոցում նկարահանվելու համար պետական կազմակերպության կողմից վճարներ գանձելու, ՀՀ կենտրոնական բանկի կողմից ոսկու պահուստային ֆոնդը վաճառելու, Սևանա լճի ամփամերձ տարածքների մասնավորեցման, Կասկադում վարձակալի կողմից առանց նախնական թույլ տվող շրջան նկարահանումներ կատարելու արգելքի վերաբերյալ, մշակութային օջախներում առևտրային այլ գործունեություն ծավալելու, հասարակության անմիջական օգտագործման համար նախատեսված մայթերի ու այգիների օտարման հարցերը:

Թեև հետխորհրդային Հայաստանում շուկայական վերափոխումները մեկնարկից անցել է գրեթե երեք տասնամյակ, սակայն դեռևս մշակված չեն հանրային սեփականության օրենսդրական, այդ թվում՝ քաղաքացիաիրավական կարգավորման տեսական-մեթոդաբանական հիմնադրույթներն ու սկզբունքները: Մինչդեռ, հանրային սեփականության իրավունքի քաղաքացիական իրավական կարգավորման հարցերը կարևոր են թե՛ տեսական, թե՛ գործնական տեսանկյունից, այնուհանդերձ, այդ հարցերի ներկայիս գիտական հետազոտման մակարդակը մնում է անբավարար: Հայրենական քաղաքացիական իրավունքի մասնագետները հանրային սեփականության՝ պետական և համայնքային սեփականության առանձին հարցերին անդրադարձել են բուհական դասագրքերի կամ առենախոսությունների շրջանակներում:

Ասվածին հավելենք նաև այն, որ մի շարք օրենսդրական ոլորտներում, այդ թվում՝ Հայաստանի քաղաքացիական օրենսդրությանը, ընթացող օրենսդրական հիմնարար փոփոխությունների շրջանակներում սեփականության իրավունքի, և հատկապես հանրային սեփականության հարաբերությունները կարգավորող նորմերի մասով փոփոխությունների որևիցե առաջարկ արված չէ: Այնինչ, անկախության տարիների ընթացքում հանրային սեփականության կառավարման՝ աչքի տակ ունեցած բազմաթիվ օրինակները հստակ ցույց են տալիս, որ հանրային սեփականության իրավունքի քաղաքացիաիրավական կարգավորման հիմքերը պահանջում են նոր ու նորովի հարցարդու մներ և լուծումներ: Այս առումով առենախոսությունում և կատարված հետազոտությանը և ներսերն ու առաջարկությունները պիտանի կլինեն քաղաքացիական օրենսդրության փոփոխությունների ընթացիկ աշխատանքների համար:

Վերոհիշյալ հանգամանքներով է պայմանավորված թեմայի ընտրությանը ունենուլ արդիականությունը:

Ատենախոսության թեմայի մշակվածության աստիճանը:
Հայաստանի Հանրապետությունում հանրային սեփականությունը՝ որպես ինքնուրույն ինստիտուտ քաղաքացիաիրավական կարգավորման տեսանկյունից ուսումնասիրված չէ: Այն հիմնականում քննարկման առարկա է դառնում կամ մասնավոր սեփականության իրավունքի կամ հանրային սեփականության ձևերի շրջանակներում: Հանրային սեփականության իրավունքի հարցերին որոշակիորեն անդրադարձել են Տ. Բարսեղյանը, Վ. Նազարյանը, Գ. Հարությունյանը, Վ. Մովսիսյանը, Ս. Քրմոյանը, Ն. Կարապետյանը և այլ ոք:

Ռուսաստանի Դաշնությունում հանրային սեփականության հարցերը առավելապես քննարկվել են սովետական իրավաբանների կողմից, մասնավորապես՝ խոսքը Ա. Վ. Վենեդիկտովի, Ն. Ս. Բրատուսի մասին է:

Հայաստանի Հանրապետությունում առաջին անգամ փորձ է կատարվում առանձին ատենախոսության մակարդակով քննության ենթարկել հանրային սեփականության իրավունքի քաղաքացիաիրավական կարգավորման հարցերը:

Ատենախոսության ուսումնասիրման օբյեկտը և առարկան:
Հետազոտության օբյեկտը հասարակական այն հարաբերություններն են, որոնք կապված են հանրային սեփականությունը տիրապետելու, օգտագործելու և տնօրինելու հետ, իսկ հետազոտության առարկան՝ քաղաքացիաիրավական այն նորմերն են, որոնք կարգավորում են այդ հարաբերությունները:

Ատենախոսության նպատակներն ու ինդիկատորը: Թեկնածուական ատենախոսության նպատակը հանրային սեփականության իրավունքի ուսումնասիրությունն է՝ որպես ինքնուրույն ինստիտուտ, հանրային սեփականության իրավունքի օրենսդրական կարգավորման ուղղություններին, ձևերին և օրինաչափություններին ուսումնասիրության ու այդ օրենսդրությունը կատարելագործելու նպատակով առաջարկություններին մշակումը:

Ատենախոսության հիմնական նպատակը հանրային սեփականության իրավունքի հասկացության ներմուծումն է հայկական իրավագիտության մեջ: Այս առումով ատենախոսության նպատակը ճանաչողական է և ունի գոյաբանական գործառնություն: Հանրային սեփականությանը համաչափ և օրենսդրությանը հայտնի պետական և համայնքային սեփականություններն ամբողջացնող հասկացությունն իրանհատական և սոցիալական գործառնություններով և տարբերակված դրսևորումներում: Հանրային սեփականության ուսումնասիրման և իրավական կարգավորման տեսանկյունից կարևորվում են հանրային սեփականության տեսանկյունի տարբերակման հիմքերի հստակեցումն ու տեսանկյունի սահմանումը:

Ատենախոսության մեջ նպատակ ունենք նաև ներկայացնել մեր առաջարկները՝ հանրային սեփականության հարաբերությունները կարգավորող ՀՀ գործող քաղաքացիական օրենսդրությունում անհրաժեշտ փոփոխություններ կատարելու վերաբերյալ:

Ներկայացված նպատակներն իրագործելու համար հեղինակն իր առջև խնդիր է դրել՝

1. վերլուծել հանրային սեփականությանը՝ որպես ինքնուրույն ինստիտուտ.

2. ուսումնասիրել հանրային սեփականության տեսակներն ու գործառույթները.

3. հետազոտել հանրային սեփականության իրավաբանական իրավունքի տարրերն ու զարգացման օրինաչափությունները.

4. վերլուծել հանրային սեփականության իրավունքի իրավական կարգավորման զարգացման միտումները.

5. վերլուծել հանրային սեփականության իրավունքի ձեռքբերման և դադարման կարգավորման ամանձնատկությունները, օրենսդրական բացերն ու թերությունները:

Ատենախոսության տեսական հիմքը: Ատենախոսության տեսական հիմքը իրավունքի փիլիսոփայության և տեսության վերաբերյալ աշխատություններն են: Խոսքը, մասնավորապես, Ջ. Լոքի, Ֆ. Կ. Մակինիի, Վ. Նեյսեսյանցի, Վ. Շերշենկիչի և այլոց աշխատությունների մասին է, ինչպես նաև հատուկ մասնագիտական գրականության: Իրավագիտական գրականության նույն հանրային սեփականության հարցերին անդրադարձել են Մ. Օրիոն, Ֆ. Յոլկան (Ֆրանսիա), Ռ. Շտրեյբեր (Գերմանիա), Վ. Կ. Անդրեև, Վ. Սկլոպսկին, Ե. Ա. Սուխանովը, Վ. Ա. Վենեդիկտովը, Վ. Դ. Մազանը, Ա. Վ. Վինիցկին (Ռուսաստան) և այլն:

Ատենախոսությունում բավականաչափ տեղ են ք հատկացրել սեփականության իրավունքի վերաբերյալ պրոպագանդային երկրներում, մասնավորապես՝ Ֆրանսիայում և Գերմանիայում, տարածում ունեցող տեսական մոտեցումների և օրենսդրական կարգավորումների քննարկմանը: Հիշյալ երկրների ընտրությունը պայմանավորված է նրանով, որ նշված երկրները պատմականորեն օրենսդրական կարգավորման առաջնեկներն ու առաջատարներն են: Խոսքը նախ և առաջ Ֆրանսիայում հանրային սեփականության իրավունքը կողմնակիցացնելու մասին է: Բացի այդ, Ֆրանսիայում ավանդաբար իրավունքը բաժանվում է հանրայինի և մասնավորի: Իր հերթին, Գերմանիան իր իրավական կարգավորման համակարգով Հայաստանին ամենամոտեվորպական երկրներից է, որտեղ ինչպես և Հայաստանում, հանրային սեփականության հարաբերությունները գլխավորապես կարգավորվում են մասնավոր իրավունքի նորմերով և լրացվում են վարչական իրավունքի նորմերով:

Ատենախոսության նորմատիվ հիմքը: Ատենախոսության համար նորմատիվ հիմքերն են ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը, «Հայաստանի Հանրապետության սեփականության մասին», «Հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքները, քաղաքացիական հարաբերությունները կարգավորող այլ օրենքներն ու օրենքի նախագծերը և այլն: Աշխատությունում լայնորեն օգտագործվել են նաև պրոպագանդային երկրների իրավական ակտերը, ինչպիսին են Ռուսաստանի, Ֆրանսիայի, Գերմանիայի և այլ երկրների

սահման դրուելու ներքո և քաղաքացիական իրավունքի աղբյուրները:

Յետադուռայան մեթոդաբանական հիմքը: Մեթոդաբանության տեսանկյունից լայնորեն կիրառվել են հետազոտման պատմական, համեմատական և դիալեկտիկական մեթոդները:

Յետազոտայան գործնական հիմքը: Յետազոտայան գործնական հիմքը կազմել են Յայաստանի Հանրապետության և արտասահմանյան երկրների դատական արտիտիկան, ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի, պետական մարմինների և հասարակական կազմակերպությունների գեկոլյցներն ու հաշվետվության ներքո:

Առեւտախոսության գիտական նորույթը: Առեւտախոսության գիտական նորույթը պայմանավորված է հանրային սեփականության հարցերի համակարգային ուսումնասիրության մը: Առեւտախոսությունում տրվում է հանրային սեփականության՝ որպես ինքնուրույն ինստիտուտի, դրա առանձին դրսևորումների և գործառույթների հասկացության ներքո, որոնք հայտնի չեն հայրենական իրավագիտությանը, ուսումնասիրվում են հանրային սեփականության միասնականացված իրավական կարգավորման անհրաժեշտությանը, սուբյեկտների, օբյեկտների և բովանդակության հիմնախնդիրները, ինչպես նաև հանրային սեփականության իրավունքի ձեռքբերման ու դադարման առանձնահատկությունները:

Առեւտախոսության գիտական նորույթն արտահայտվում է պաշտպանության երկայացվող հիմնական դրույթներում:

Առեւտախոսության նպատակների և խնդիրների իրականացման արդյունքում ձևավորված գիտական եզրահանգումների հիման վրա **պաշտպանության երկայացվող հիմնական դրույթները** հետևյալներն են.

1. ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրությանը, կարգավորելով պետական և համայնքային սեփականության ներքո հետկապված հարաբերության ներքո, «հանրային սեփականությանը» ընդհանուր եզրը չի գործածում և չի կարգավորում հանրային սեփականության հետ կապված հարաբերության ներքո՝ որպես իրավունքի ինքնուրույն ինստիտուտ: Հաշվի առնելով Յայաստանի պանդեկտային իրավական համակարգի երկիր լինելու հանգամանքը, որին բնորոշ են վերացարկումները, և նկատի ունենալով «մասնավոր սեփականությանը» համարժեք հասկացության ունենալու անհրաժեշտությանը՝ առաջարկում ենք ազգային օրենսդրության ուսումնառության մեջ դնել **«հանրային սեփականությանը» հասկացությանը**՝ դրա ներքո հասկանալով գույքի նկատմամբ հանրային իրավական կազմավորումների գույքային իրավական իշխանությանը, համատեղ սեփականության որակական այլ մակարդակի դրսևորում, որով ճանաչվում է սեփականության իրավունքի յուրաքանչյուր սուբյեկտի մասնաբաժինը իրավագործության ներքո իրականացման նկատմամբ: Այս եզրը հնարավորություն է կտա համակարգել և խմբավորել հանրային սեփականության հարաբերության ներքո կարգավորող իրավական ակտերը մեկ իրավական ակտում և ընդհանուր սկզբունքների լույսի ներքո՝ դրանով իսկ ապահովելով իրավական որոշակիության սկզբունքը՝ բարձրացնելով հանրային

սեփականությունը, իրավունքի արդյունավետ իրավական պաշտպանությունը, բացառելով իրավակարգավորումների կրկնությունները, հակասություններն ու անհամաձայնությունները, ինչպես նաև օրենսդրական բացերը:

2. ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրությունում սեփականություն հարաբերությունների իրավական կարգավորման հիմքում սեփականության սուբյեկտիվ իրավունքի գաղափարն է: Սեփականություն իրավունքը (ինչպես մասնավոր, այնպես էլ հանրային) անհատական գործառույթներին գույքահեռ իրականացում է նաև սոցիալական գործառույթներ: Սոցիալական գործառույթի ծավալն ու բնույթը կախված է ինչպես սեփականություն իրավունքի սուբյեկտի ամանձնատկություններից, այնպես էլ գույքի հասարակական նշանակություններից և այլ փոփոխվող հանգամանքներից: Այս առումով ՀՀ Սահմանադրությունում փոփոխությունների տրամաբանությամբ սեփականություն իրավունքի սոցիալական գործառույթների փոփոխական ծավալի հարաբերականությունը մասնավոր իրավունքում ապահովելու համար առաջարկում ենք քաղաքացիական օրենսգրքի 23-րդ գլխում սահմանել պայմանական կամ փոխակերպվող պարտավորությունների տեսակը՝ որպես պարտավորություն, որի իրականացումը կախվածություն մեջ է դրված ապագայից և անհայտ ժամանակում վրահասնող որոշակի իրադարձություններից:

3. Գործող քաղաքացիական օրենսդրությունը հանրային իրավական կազմավորումներին պատկանող գույքային հարցերը կարգավորում է՝ հիմք ընդունելով սեփականության ձևերն ըստ սուբյեկտների՝ պետական և համայնքային ամանձնացնելը: Հիմք ընդունելով անկախության տարիներին հանրային գույքի կառավարման փորձի արդյունքները՝ անհրաժեշտ ենք համարում հանրային սեփականության տեսակներն ամանձնացնել ըստ օբյեկտների՝ օգտագործման նպատակային հատկացվածություն և միևնույն օբյեկտի նկատմամբ բազմաթիվ սուբյեկտների միջև իրավունքների և պարտականությունների բաշխվածություն՝ ըստ այդմ ամանձնացնելով հանրային սեփականության՝ հասարակական, վարչական, ֆինանսական և այլ տեսակները:

4. Հանրային սեփականության իրավունքի սուբյեկտներն են պետությունն ու համայնքը, իսկ դրանց մարմինները ձեռք բերում են իրավունքներ, ստանձնում են պարտավորություններ և կրում են պատասխանատվություն և համապատասխանաբար պետության և համայնքի անունից: Հանրային սեփականության իրավունքի սուբյեկտների իրավական վիճակի վերաբերյալ իրավական նորմերի համեմատական վերլուծության արդյունքում պարզվել է, որ հանրային իրավական կազմավորումների իրավական բնույթի վերաբերյալ մոտեցումները իրավական ակտերում տարբերվում են, ինչն իր հերթին խոչընդոտում է սեփականության իրավունքի կառավարման հարցում միասնականացված կարգավորումների ու նենսպուն: Այս առումով, պետական կառավարման մարմիններին և պետական կազմակերպությունների սեփականության իրավունքի վերաբերյալ դրույթներն անհրաժեշտ է վերանայել այնպես, որ վերջիններս չվերածվեն հանրային սեփականության ինքնուրույն սուբյեկտների: Դրա համար անհրաժեշտ է պետական կամ տեղական

ի նքնակ առավարման մարմիններին գույքը հատկացնել օրենքով կամ վարչականակ տերով, իսկ պետական կազմակերպություններին քաղաքացիաիրավական գործարքներին, իսկ պետական մարմիններին դեպքում իրավականակ տերի միջոցով: Այս տրամաբանությամբ՝ ՀՀ կենտրոնական բանկը, իրենույնամբ, պետական վարչակազմակերպական մարմին է, ուստի հանրային սեփականության իրավունքի նքնուրույն սուբյեկտ է, հետևաբար, պետական գույքի նկատմամբ Կենտրոնական բանկի գույքային իրավունքներին հարցը պետք է կարգավորել օրենքով, ենթաօրենսդրական նորմատիվ և/կամ վարչականակ տով:

5. Գործող օրենսդրությամբ պետական կազմակերպություններին սեփականությանը ձևավորվում է կազմակերպության հիմնադրման ժամանակ և հետագայում հիմնադրի կողմից սեփականության իրավունքով նրան հանձնվող գույքից: Նմանօրինակ դրույթները նախատեսվելու պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ «որպես սեփականության ունեռն առանձնացված գույք ունենալը» դիտվում է որպես իրավաբանական անձի հատկանիշ և գոյության նախապայման: Իրավաբանական անձանց հատկանիշների համակարգային վերլուծության արդյունքում պարզվել է, որ սեփականության իրավունքով գույք ունենալն իրավաբանական անձի իրավասության եկտուության ճանաչման արդյունք է, այլ ոչ թե գոյության պարտադիր հատկանիշ: Այդ իսկ պատճառով հանրային սեփականությանը վարչականակ տով կարճականակ տով հնարավոր մասնավորեցումից հետո պահելու և հանրային գույքի կառավարման արդյունավետության բարձրացման նկատառումներից ելնելով՝ առաջարկում ենք գույքը պետական կազմակերպություններին ամրացնելու փոխարեն նախատեսել հանրային սեփականությանը պետական կազմակերպություններին հավատարմագրային կառավարման հանձնելու դրույթը՝ ըստ այդմ համապատասխան փոփոխության ունեռն կատարելով «Պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների մասին» և «Պետական կառավարչականակ հիմնարկների մասին» ՀՀ օրենքներում:

6. Հանրային գույքի տիրապետումն ու օգտագործումն իրականացնում են հասարակության անդամներն ու ղղակիորեն կամ անուղղակիորեն՝ հանրային իշխանության մարմինների միջոցով: Օրենսդիրը չի սահմանել տիրապետման և օգտագործման առանձնահատկության ունեռնը հանրային իրավական կազմավորումների դեպքում, մինչդեռ այդ առանձնահատկության ունեռնը օբյեկտիվորեն գոյություն ունեն: Որպեսզի այդ առանձնահատկության ունեռնը հնարավոր լինի սահմանել և կիրառել, առաջարկվում է, նախ, գույքը տիրապետելու և օգտագործելու գույքային իրավունքներին ինքնուրույն կենսունակության տալ նաև սեփականատիրական հարաբերության ունեռնից դուրս՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի չորրորդ բաժնում հստակեցնելով սեփականատիրոջ գույքը տիրապետելու, օգտագործելու և տնօրինելու իրավագործության ունեռնի օրենսդրական բովանդակության ունեռնը: Մասնավորապես՝

- տարբերակել «տիրապետման» հետևյալ տեսակները՝ «տիրապետումը»՝ որպես սեփականատիրոջ գույքը տիրապետելու

իրավագործություն, որպես տիրապետման տիրոջ սային իրային իրավունք և որպես գույքը փաստացի տիրապետելու իրավաբանական փաստ.

• գույքն օգտագործելու իրավունքի սահմանումը լրացնել «գույքի տնտեսական շահագործումը» արտահայտությամբ՝ ընդլայնելով օգտագործման իրավունքի բովանդակությունը.

• հանրային գույքի պարագայում գույքի կառավարումը տնօրինելուց ինքնուրույն իրավագործություն է, որը բովանդակում է հանրային գույքն օգտագործելու և դրան կատարմամբ վերահսկողություն սահմանելու հնարավորությունը:

7. Հասարակության և պետության կարիքների համար գույքն օտարելը պետական սեփականության իրավունքի ծագման, իսկ մասնավոր, երբեմն էլ համայնքային սեփականության իրավունքների դադարման հիմք է: Հետևաբար, հասարակության և պետության կարիքների համար օտարվող գույքի նկատմամբ ծագում է պետության սեփականության իրավունքը: Այդ իսկ պատճառով անհրաժեշտ է վերանայել «Հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքով հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականությունը հոգուտ կազմակերպությանն օտարվելու հնարավորությունը (6-րդ հոդվ., 1-ին մ.):

8. Ձեռքբերման վաղեմությունը հանրային սեփականության իրավունքի և՛ ձեռքբերման, և՛ դադարման հիմք է: Համապատասխան նորմերի համեմատական վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրակացնելու, որ ՀՀ քաղ. օր-ի 187-րդ հոդվածի գործողությունը տարածվում է նաև հանրային գույքի վրա: Որպեսզի որոշակիորեն կանխվեն ձեռքբերման վաղեմության միջոցով հանրային սեփականության իրավունքի չարաշահումները, հնարավոր ենք համարում հանրային գույքի նկատմամբ գույքային իրավունքների՝ վաղեմությամբ ձեռքբերման համար նախատեսել հավելյալ պայմաններ, ինչպիսին են՝ գույքի տիրազուրկ, հողի անմշակ լինելու, ձեռքբերողի գույքային վիճակի, ձեռքբերվող գույքի չափերի և սոցիալական պետության սկզբունքին համապատասխան այլ վերաբերելի նախապայմանները:

Հետազոտության արդյունքների փորձարկումը:

Ատենախոսությունը պատրաստվել է Հայ-Ռուսական համալսարանի քաղաքացիական իրավունքի և քաղաքացիական դատավարական իրավունքի ամբիոնում, որտեղ և տեղի է ունեցել ատենախոսության նախապաշտպանությունը և գրախոսումը: Ատենախոսության հիմնական դրույթները հոդվածների տեսքով տպագրվել են ՀՀ և ՌԴ իրավագիտական ամսագրերում:

Ատենախոսության հիմնական դրույթներն ու եզրահանգումները օգտագործվել են մի շարք համալսարանների իրավագիտության դասընթացներում: Ատենախոսության հեղինակը 2009-2010թթ. Հայ-Ռուսական համալսարանում վարել է քաղաքացիական իրավունքի և հողային իրավունքի ու սուսմնական դասընթացների սեմինար պարապմունքներ, 2013-2015թթ. Երևանի Մ. Հերացու անվան պետական բժշկական համալսարանում, 2014-2015թթ. «Աշխատանքի և սոցիալական հետազոտությունների ազգային ինստիտուտ» ՊՈԱԿ-ում, իսկ 2013 թվականից մինչ օրս Հայաստանի պետական տնտեսագիտական

համալսարանում դասավանդում է «Իրավագիտություն» ուսումնական դասընթացները:

Յետադուռայան տեսական և գործնական նշանակությունը:
Ատենախոսություն մեջ արտահայտված կարծիքները, առաջարկներն ու մտորումները կարող են օգտագործվել օրենսդրության կատարելագործման աշխատանքների ընթացքում, դատական և իրավահիրառայլ արակտիկայում, քաղաքացիաիրավական հետազարունումնասիրություններին, ինչպես նաև քաղաքացիական իրավունքի գիտության հետազարգարգաման ընթացքում: Ատենախոսությունում կատարված եզրահանգումները հիմնականում կարող են ծարայել գործնական երկու նպատակների: Նախ ներկայացված լույսի ներքո հնարավոր է ճիշտ մեկնաքանել գործող օրենսդրությունը: Խոսքը հատկապես վերաբերում է հանրային սեփականությունը տիրապետելու, օգտագործելու, տնօրինելու և կարավարելու հարաբերությունները կարգավորող իրավական նորմերին: Երկրորդ՝ մեր հետևությունները կարող են օգտակար լինել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի հետազարկատարելագործման համար:

Ատենախոսության պաշտպանություննից հետո նախատեսվում է «Հանրային սեփականության իրավունք» ուսումնական առանձին դասընթացի դասավանդումը Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի «Հանրային գույքի կարավարում» մագիստրատուրայի ծրարգրում:

Ատենախոսության ծավալը և կառուցվածքը: Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածություննից, երեք գլուխներից, որոնք միասին ներառում են ութ պարագրաֆներ, եզրակացություննից և օգտագործված գրականություն և իրավական աղբյուրների ցանկից:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՌՈՏ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ներածություն մեջ հիմնավորված է ընտրված թեմայի արդիականությունը, ներկայացված են թեմայի մշակվածության աստիճանը, հետազոտության նպատակը և խնդիրները, հետազոտության օբյեկտը և առարկան, հետազոտության աղբյուրագիտական և մեթոդաքանական հիմքերը, գիտական նորույթը, գործնական և տեսական նշանակությունը, ատենախոսության արդյունքների փորձարկումը և դրակարուցվածքը, ձևակերպված են պաշտպանության ներկայացվող դրույթները:

Ատենախոսության առաջին գլուխը՝ «Հանրային սեփականության էությունը, գործառույթներն ու ձևերը» վերտառությունը, բաղկացած է երեք պարագրաֆներից:

Առաջին գլխի առաջին պարագրաֆում՝ «Հանրային սեփականությունը՝ որպես ինքնուրույն ինստիտուտ» վերտառությունը, հեղինակն անդրադարձել է հանրային սեփականության էություն տարրերին և եզրահանգել, որ հանրային սեփականության հասկացությունը, լինելով «մասնավոր սեփականությանը» համապատասխանացություն, ընդհանրացնում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրությունում առկա պետական սեփականություն և համայնային սեփականություն ձևերը: Ըստ

հեղինակի՝ նման վերացարկման գործնական պիտանել իռլոթյունը նրանում է, որ դա հնարավորություն կտա հանրային սեփականության մասնավոր դրսևորումները կարգավորել նույն սկզբունքների հիման վրա՝ ներդաշնակեցնելով դրանց շուրջ ձևավորվող իրավահարաբերությունները կարգավորող դրույթները: Վերլուծելով հանրային սեփականության հայեցակարգերը՝ հեղինակը եզրակացրել է, որ գույքի նկատմամբ գույքային իրավական համատեղ իշխանության որակական այլ մակարդակի դրսևորում է, որով ճանաչելի է սեփականության իրավունքի յուրաքանչյուր սուբյեկտի մասնաբաժինը իրավագործությունների իրականացման նկատմամբ:

Առաջին գլխի երկրորդ պարագրաֆում՝ «Հանրային սեփականության իրավունքի սոցիալական գործառույթները» վերտառությունը, հեղինակը վերլուծության է ենթարկել «պարտավորեցնող սեփականության իրավունքի» կոնցեպտը և հանրային սեփականության իրավունքի սոցիալական գործառույթների դրսևորումների առանձնահատկությունները դրա պետական և համայնքային հարթություններում:

Քննարկման առարկա դարձնելով հանրային սեփականության իրավունքի սոցիալական գործառույթները միջազգային, պետական, համայնքային և անհատական հարթությունների տարանջատման համատեքստում՝ հեղինակն անդրադառնում է պետական և համայնքային սեփականության անհատական գործառույթի տարանջատման հարցին: Այս դիտանկյունից հեղինակը վեր է հանել հանրային սեփականությանյան իրավունքի ձևերի «անհատական» գործառույթի գոյությունը՝ պետական սեփականության դեպքում դրա գոյությունը պայմանավորելով միջազգային և մոլեկուլյար համայնքների գոյությամբ, իսկ համայնքայինի դեպքում՝ պետական և անհատականի գոյությամբ: Հանրային սեփականության իրավունքի ձևերի անհատական գործառույթը, լինելով իրենույնով սոցիալական, այլ հզորություն և հարթություն է: Հեղինակը հաջորդիվ անդրադառնում է նաև քաղաքացիական իրավունքում հանրային սեփականության գործառույթների կիրարկման կառուցակարգերի հարցին:

Առաջին գլխի երրորդ պարագրաֆում՝ «Հանրային սեփականության ձևերը» վերտառությամբ, հանրային սեփականության էությունը լիարժեք բացահայտելու համար հեղինակը վերլուծության է ենթարկել հանրային սեփականության մասնավոր դրսևորումները, ավելի հստակ՝ սեփականության ձևերի բաժանման հիմքի հիմնահարցին և դրանց կարգավորման քաղաքացիաիրավական ասպեկտին: Կարևորելով սեփականության ձևերի բաժանման հարցը որպես սեփականության իրավունքի մեթոդաբանական խնդիր՝ հեղինակը նախապատվություն է տալիս սեփականության ձևի տարանջատման ըստ դրա բովանդակության կամ գործառնական նշանակության իրականացնելուն՝ գործող օրենսդրությանը որդեգրած՝ ըստ սուբյեկտների կամ օրգանական տարբերակման իրականացնելու մոտեցման փոխարեն: Ներպետական օրենսդրության համապատասխան իրավական համապարփակ վերլուծություն կատարելու արդյունքում՝ հեղինակը եզրակացրել է, որ հանրային սեփականության դրսևորումների

գործառնական հիմքով տարանջատման դեպքեր կան, ինչպիսին է, օրինակ, □պետություն կամ համայնքի պարտադիր լիազորություններն իրականացման համար անհրաժեշտ գույքի □ դեպքում, որը արտասահմանյան երկրներում հայտնի է □վարչական սեփականություն □ անվանման ներքո:

Ասե՛նախտություն երկրորդ գլուխը` «Հանրային սեփականություն իրավունքի տարրերի առանձնահատկությունները» վերտառություն ամբ, բաղկացած է երեք պարագրաֆներից:

**երկրորդ գլխի առաջին պարագրաֆում`** «Հանրային սեփականություն իրավունքի սուբյեկտները» վերտառություն ամբ, հեղինակն անդրադարձել է հանրային սեփականություն իրավունքի սուբյեկտների շրջանակին` եզրակացնելով, որ հանրային սեփականություն իրավունքի սուբյեկտները երկուսն են` պետությունը և համայնքները, որոնք տիրապետում, օգտագործում և տնօրինում են հանրային գույքն իրենց տրված լիազորություններն շրջանակներում, իսկ դրանց մարմիններն իրավունքներն պարտականություններ են ձեռք բերում հանրային իրավական կազմավորումների անուկից: Մինչդեռ, սեփականություն իրավունքի սուբյեկտների իրավական վիճակին վերաբերող իրավական նորմերը կարգավորված չեն մեկ ընդհանուր հայեցակարգի շրջանակներում: Անդրադառնալով իրավաբանական անձանց հատկանիշներին` հեղինակն եզրահանգում է, որ □սեփականություն իրավունքով առանձնացված գույք ունենալով □ հատկանիշը ոչ թե իրավաբանական անձի իրավասուբյեկտության նախապայման է, այլ դրա հետևանք, ուստի հանրային իրավունքի սուբյեկտների կողմից պետական կամ համայնքային կազմակերպություններ ստեղծելիս հանրային գույքն այդ կազմակերպություններին սեփականություն իրավունքով փոխանցելու անհրաժեշտություն չկա: Գործող իրավական արգավորումների շրջանակներում, երբ հանրային իշխանության մարմինների կողմից ստեղծվող կազմակերպություններին գույքը հանձնվում է սեփականություն իրավունքով, հանրային գույքն ապահանրայնացվում է, ինչն իրավաչափ չէ և վերանայման կարիք ունի:

երկրորդ գլխի երրորդ պարագրաֆում` «Հանրային սեփականություն իրավունքի օբյեկտները» վերտառություն ամբ, հեղինակը վերլուծություն է ենթարկել հանրային սեփականություն իրավունքի օբյեկտների առանձնահատկություններն ու դրանց առանձնահատկություններով պայմանավորված տարբերակված իրավական կարգավորման անհրաժեշտություն հարցերը: Միաժամանակ հեղինակն անդրադարձել է հանրային սեփականություն իրավունքի համապատասխան սուբյեկտի լիազորություններն սեփականություն իրավունքի օբյեկտից կախված լինելու հանգամանքին, ինչպես նաև հանրային սեփականություն օբյեկտների իրավական միասնականակող կարգավորումն անհրաժեշտություն հարցերին:

**երկրորդ գլխի երրորդ պարագրաֆում`** «Հանրային սեփականություն իրավունքի բովանդակությունը» վերտառություն ամբ, հեղինակը վերլուծություն է ենթարկել հանրային սեփականություն իրավունքի բովանդակության քաղաքացիաիրավական կարգավորումները` քննարկելով դրանց հանրային

սեփականու թյանը վերաբերել իու թյան և համարել իու թյան հարցը: Անդրադառնալով սեփականու թյան իրավունքի բովանդակու թյանը՝ հեղինակը եզրակացնում է, որ օբյեկտիվ հանգամանքներով պայմանավորված պետությունն ու համայնքը մասնավոր սեփականատերերի հետ հավասար չափով, կարգով, ձևով և ծավալով չեն իրականացնում իրենց պատկանող գույքը տիրապետելու, օգտագործելու և տնօրինելու իրավագործությունները: Այդ ծավալի հարաբերակնությունը կախված է ինչպես սուբյեկտից և օբյեկտից, առանձին-առանձին, այնպես էլ սուբյեկտից և օբյեկտից միասին վերցված: ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրության համապատասխան նորմերի ուսումնասիրությունն արդյունքում՝ հեղինակը պարզել է, որ քաղաքացիական իրավունքում «տիրապետում» եզրն օգտագործվում է երեք իմաստներով, օգտագործելու իրավունքի սահմանման մեջ «գույքի տնտեսական շահագործումը» արտահայտությունը բացակայում է, իսկ հասարակական գույքի հասարակության ադամների կողմից անմիջական օգտագործումը ոչ թե հասարակության անդամի հանրային գույքն օգտագործելու իրավագործության իրականացնելու ձև է, այլ՝ գույքն օգտագործելու սահմանափակ իրային իրավունք:

Իր հերթին քննարկելով հանրային գույքի կառավարման լիազորության հարցերը՝ հեղինակը նշել է, որ գույքի կառավարման իրավագործությունը տնօրինման իրավագործությունից ինքնուրույն իրավագործություն է, որը պատկանում է գործադիր իշխանության մարմիններին:

Ասե՛նախոսության երրորդ գլուխը՝ «Հանրային սեփականության իրավունքի ձեռք բերման և դադարման առանձնահատկությունները» վերտառության բաղկացած է երկու պարագրաֆներից:

Երրորդ գլխի առաջին պարագրաֆում՝ «Հանրային սեփականության իրավունքի ձեռք բերման հիմքերը» վերտառության բաժնի, հեղինակը վերլուծության է ենթարկել հանրային սեփականության իրավունքի ծագման քաղաքացիական անվան այն հիմքերը, որոնք կարևորվում են առավել ասես կիրառել իու թյան հանախակնության առումով և ինդրահարուցային լինելու առումով: Ըստ հեղինակի այդպիսին են՝ գույքի ազգայնացումը, հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարումը, անտնտեսվար պահվող մշակութային արժեքները վերցնելը, ռեկվիզիցիան:

Անդրադառնալով հասարակության և պետության հանրային գերակա շահի հիման վրա մասնավոր և համայնքային գույքի օտարման հարցերին՝ հեղինակը եզրակացնում է, որ այս հիմքով գույքի օտարման հարաբերություններն իրենց բնույթով մասնավոր իրավական չեն, ուստի դրա գույքի օտարման գործընթացում պայմանագրային կարգավորումների և գույքի նկատմամբ ձեռքբերող-կազմակերպության իրավունքի ծագման դեպքում նախկին սեփականատերը զրկվում է իր իրավունքները պաշտպանելու վարչաիրավական այն երաշխիքներից, որոնք նա կուսենար, եթե ձեռքբերողը լիներ պետությանը կամ համայնքը:

Երրորդ գլխի երկրորդ պարագրաֆում՝ «Հանրային սեփականության իրավունքի դադարման հիմքերը» վերտառության բաժնի, հեղինակը վերլուծության է ենթարկել հանրային սեփականության

դադարման հիմքերի ամանձնահատկություններն ու անդրադարձել է դրանցից մի քանիսին՝ մասնավորեցմանը, գույքից հրաժարվել ուն, և ի թիվս այլոց, ձեռքբերման վաղեմությանը որպես հանրային սեփականության իրավունքի դադարման հիմքը:

Յեղիևակը, անդրադառնալով ձեռքբերման վաղեմության գործառնական նշանակությանը, եզրակացրել է, որ գործող իրավակարգավորումների պայմաններում հանրային գույքը ձեռքբերման վաղեմության սեփականության իրավունքով ձեռքբերել հնարավոր է, թեպետ նման ուղղակի արգելք օրենսդրորեն նախատեսված չէ: Նման կարգավորումներն ու պրակտիկան համահունչ չեն սեփականության ձևերի հավասարության սկզբունքի հետ: Յանրային սեփականությունը ձեռքբերման վաղեմության հիմքով օտարելիս չարաչափումներին խուսափելու համար հեղիևակն անդրադարձել է հանրային սեփականության իրավունքի դադարման հիմքերի քաղաքացիաիրավական դրույթների պետության սոցիալական սկզբունքի լույսի ներքո կիրառելու անհրաժեշտությանը:

Եզրակացություն մեջ ընդգրկված են հետազոտության հիմնական արդյունքներն ու հեղինակի եզրահանգումները, ինչպես նաև օրենսդրական փոփոխությունների առաջարկները:

Ատենախոսության ամարկայի համակարգված ուսուցանողական իրականացումները՝

1. Յետխորհրդային Յայաստանի քաղաքացիական օրենսդրությունում «հանրային սեփականություն» եզրը չի գործածվում: Քանի որ Յայաստանի Յանրապետությունն իրավանդույթներով և կիրառվող իրավական մեթոդների տեսանկյունից պանդեկտային իրավական համակարգի երկիր է, որին հատուկ են ընդհանուր և վերացական հասկացությունները՝ ազգային, այդ թվում՝ քաղաքացիաիրավական օրենսդրությունում առաջարկվում է շրջանառության մեջ դնել «հանրային սեփականություն» հասկացություն-եզրը՝ դրան ներքո հասկանալով գույքի նկատմամբ հանրային իրավական կազմավորումների գույքային իրավական իշխանություն, համատեղ սեփականության որակական այլ մակարդակի դրսևորում, որով ճանաչվում է սեփականության իրավունքի յուրաքանչյուր սուբյեկտի մասնաբաժինը իրավագործություններին իրականացման նկատմամբ: Իրավական որոշակիության սկզբունքն ապահովելու նպատակով հանրային սեփականության իրավունքի պատմական, մշակութային և այլ տեսակի օբյեկտների օգտագործումը, կառավարումն ու արդյունավետ պաշտպանությունն ապահովելու համար անհրաժեշտ է իրականացնել հանրային սեփականության հարաբերությունները կարգավորող համաեռ իրավական նորմերը համախմբելու-կոնսոլիդացնելու աշխատանքներ:

2. Պատմականորեն սկզբնական շրջանում սեփականության սոցիալական գործառնային տեսությունը հակադրվել էր սեփականության սուբյեկտիվ իրավունքի ռոմանտիստների տեսությանը, սակայն արդի իրավագիտությունում սեփականության իրավունքը ներկայանում է որպես այդ երկու տեսություններին համաձուլվածք, ըստ որի՝ սեփականության իրավունքը՝ որպես սուբյեկտիվ իրավունք ունի ինչպես անհատական, այնպես էլ

սոցիալական գործառույթներ, այսինքն՝ սեփականատերը գույքի նկատմամբ ունի ոչ միայն իրային կամ գույքային իրավունքներ, այլև կրում է արգիտիվ և նեգատիվ պարտականություններ երրորդ անձանց առջև: Ընդ որում՝ հանրային իրավական կազմավորումների և պատկանող գույքի սոցիալական գործառույթների ծավալն ու բնույթը կախված են սուբյեկտի ու գույքի բնույթից, դրա հասարակական նշանակությունից: Մասնավոր իրավունքում սեփականության իրավունքի անհատական և սոցիալական գործառույթների գույքակցված կիրարկումն ապահովելու համար անհրաժեշտ են հստակ մեխանիզմեր, որպեսին որ կարող է լինել փոխակերպվող կամ պայմանական պարտավորությունները:

3. Գործող քաղաքացիական օրենսդրությունը սեփականության ձևերը բաժանում է ըստ իրավունքի սուբյեկտների (պետական և համայնքային), որը, դատելով անկախության ժամանակաշրջանում հանրային սեփականության կառավարման արդյունքներից, արդյունավետ է: Որպեսզի հանրային գույքն օգտագործվի իշահ հասարակության, անհրաժեշտ է հանրային սեփականության ձևերը բաժանել՝ հիմք ընդունելով գույքի նկատմամբ օգտագործման և տնօրինման իրավագործությունների և պարտականությունների ծավալի բաշխվածության հանգամանքը և այդ տեսակների համար սահմանել ինքնուրույն իրավական ռեժիմներ:

4. Հանրային սեփականության իրավունքի սուբյեկտները երկուսն են՝ պետությունը և համայնքները, որոնք տիրապետում, օգտագործում և տնօրինում են հանրային գույքն իրենց տրված լիազորությունների շրջանակներում: Ներպետական օրենսդրությունում հանրային իրավական կազմավորումներն ընկալվում են որպես մեկ միասնական սուբյեկտային միավորներ, որի մարմիններն իրավունքներ և պարտականություններ են ձեռք բերում հանրային իրավական կազմավորումների անուսից: Մինչդեռ, սեփականության իրավունքի սուբյեկտների իրավական վիճակին վերաբերող իրավական նորմերը կարգավորված չեն մեկ ընդհանուր հայեցակարգի շրջանակներում: Գործող իրավակարգավորումների շրջանակներում հանրային իշխանության մարմինների կողմից ստեղծվող կազմակերպություններին գույքը հանձնվում է սեփականության իրավունքով, որի արդյունքում հանրային գույքն ապահանրայնացվում է: Նման իրավիճակում լուծում կարող է լինել այնպիսի դրույթի նախատեսելը, որով հանրային իշխանության մարմինների կողմից ստեղծված կազմակերպություններին գույքը փոխանցվում է քաղաքացիական գործարքների (գույքը հավատարմագրային կառավարման հանձնելու պայմանագիր) միջոցով:

5. Հանրային իրավական կազմավորումները պետական կամ համայնքային կազմակերպություններ հիմնադրելիս կարող են փոխանցել նրանց գույք սեփականության իրավունքով և՛ ժամանակավոր օգտագործման, և՛ տնօրինման իրավունքով: Գույքն օգտագործման և տնօրինման իրավունքով հանձնվում է ամրացնելու միջոցով, որը վարչական ակտ է՝ միակողմանի գործողություն ուն ուղղված գույքային իրավունքների ծագմանը: Կազմակերպություններին ամրացնելու դեպքում հիմնադիրն իրավունք ունի ցանկացած ժամանակ հետ վերցնել իր կողմից

հանձնված գույքը, ինչն առերևույթ չի համապատասխանում իրավական որոշակիության սկզբունքին:

Հանրային իրավունքի օգտագործման հետ հարաբերությունները կարգավորվում են մասնավոր իրավունքի նորմերով: Ի տարբերություն վարչական իրավունքի՝ մասնավոր իրավունքում իրավական որոշակիության սկզբունքից շեղում է թույլատրվում վստահության հիման վրա ձևավորված հարաբերություններին դեպքում: Կազմակերպություններին ամրացած գույքի օպերատիվ պաշտպանությունն ապահովելու համար անհրաժեշտ մեխանիզմ գոյություն ունի մասնավոր իրավունքում, երբ դրանք հիմնված են վստահության վրա: Այդպիսի գործարք է գույքի հավատարմագրային կառավարման պայմանագիրը:

6. Հանրային և մասնավոր իրավունքի սուբյեկտները հավասար չափով, կարգով, ձևով և ծավալով չեն իրականացնում իրենց պատկանող գույքը տիրապետելու, օգտագործելու և տնօրինելու իրավագործությունները: Այդ ծավալի հարաբերականությունը կախված է ինչպես սուբյեկտից և օբյեկտից առանձին-առանձին, այնպես էլ սուբյեկտից և օբյեկտից միասին վերցված:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրությունում «տիրապետում» եզրն օգտագործվում է երեք իմաստներով՝ տիրապետումը՝ որպես սեփականատիրական իրավունքի տարր կազմող իրավագործություն, որպես տիրապետման տիտղոսային իրային իրավունք և գույքը փաստացի տիրապետելու իրավաբանական փաստ: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում սեփականատիրոջ գույքն օգտագործելու իրավունքի սահմանման մեջ «գույքի տնտեսական շահագործումը» արտահայտության բացակայությունն է: Դրա արդյունքում գույքը տնօրինելու իրավագործությունը հնարավոր չէր լինի սահմանել որպես գույքի իրավական ճակատագիրը որոշելու հնարավորություն: Օգտագործման իրավունքի՝ գույքի օգտակար բնական հատկությունները քաղելու, ինչպես նաև դրանից օգուտ ստանալու իրավաբանորեն ապահովված հնարավորությունն սահմանելով՝ օրենսդիրը անհարկի նեղացրել է օգտագործելու իրավունքի բովանդակությունը:

Իր հերթին սահմանադրական և քաղաքացիական իրավունքի նորմերի համատեղ վերլուծության արդյունքում եզրահանգել ենք, որ հանրային գույքի պարագայում գույքի կառավարումը տնօրինումից ինքնուրույն իրավագործություն է, որը բովանդակում է հանրային գույքն օգտագործելու և դրան կատարվող վերահսկողությունն սահմանելու հնարավորությունը: Հանրային գույքի օգտագործումը դրսևորվում է գույքի առանձին իրավական ռեժիմներ սահմանելու և որոշումներ կայացնելու միջոցով: Նշանակում է՝ հասարակական գույքի հասարակության անդամների անմիջական օգտագործումը ոչ թե հասարակության անդամի հանրային գույքն օգտագործելու իրավագործության իրականացնելու ձև է, այլ՝ հասարակության անդամների գույքն օգտագործելու սահմանափակ իրային իրավունք:

Հանրային գույքը կառավարելու լիազորությունը պետական կամ համայնքային գործադիր իշխանության մարմիններինն են, իսկ տնօրինման հարցերի վերաբերյալ որոշումներ կարող են ընդունել

ներկայացուցչական մարմինները կամ հանրաքվեներ անցկացնելու միջոցով:

7. Պետական սեփականության իրավունքի ծագման, իսկ մասնավոր և համայնքային սեփականության իրավունքների դադարման հիմք է բացառիկ՝ գերակա հանրային շահը: Գործող օրենսդրական կարգավորումներով հասարակության և պետության հանրային գերակա շահի հիման վրա մասնավոր կամ համայնքային գույքի օտարման դեպքում ծագում է ձեռքբերողների սեփականության իրավունքը: Դատական պրակտիկայի մշտադիտարկումը վեր հանեց մի հանգամանք, որ ձեռքբերողների ընտրված մեխանիզմը, գրկում է նախկին սեփականատերերին պետությանը գույքի պաշտպանության հայցերով պահանջներ ներկայացնելու հնարավորություններին: Օրենքով գույքը ձեռքբերողի մասնավոր սեփականության անցնելու դեպքում նախկին սեփականատիրոջ կողմից գույքը հետ վերադարձնելու, պատճառված վնասները հատուցելու պահանջներ ներկայացնելու իրավունքները սահմանված չեն: Բացի այդ, «Հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքը հանրային գերակա շահի հիմքով ձևավորվող սեփականության օտարման հարաբերությունների գգալի ծավալը տեղափոխել է մասնավոր իրավունքի ոլորտ՝ գրկելով մասնավոր գույքի սեփականատերերին վարչաիրավական երաշխիքներից և իրավունքների պաշտպանության մեխանիզմներից, մինչդեռ, բացառիկ՝ հանրային գերակա շահի հիմքով սեփականության օտարման հարաբերություններն իրենց բնույթով մասնավոր իրավական չեն:

8. Ձեռքբերման վաղեմության ունը հանրային սեփականության իրավունքի և՛ ձեռքբերման, և՛ դադարման հիմք է: Այն սեփականության իրավունքի ոչ թե հիմնական, այլ օժանդակ հիմք է, որի հիմնական նպատակը գույքը տնտեսական շրջանառություն վերադարձնելն է: Ի սկզբանե ձեռքբերման վաղեմության ինստիտուտը ծագել և հետագայում կիրառվել է հողերի մշակումը խրախուսելու նպատակով: Այդ իսկ պատճառով հատկապես անմշակ հողերի տիրապետման հիմքով սեփականության իրավունքի ծագումն անհրաժեշտ է խրախուսել:

Ձեռքբերման վաղեմության ինստիտուտը կարող է պետությունում սոցիալական խնդիրը որոշակիորեն լուծելու և հանրային գույքի շահ հանրության ծառայեցնելու միջոց լինել: Հանրային գույքից օգտվելու և այն օգտագործելու ազատականացումը, բացի գույքի օգտագործման ապահովության ու սոցիալական խնդիրները լուծելու նպատակից, կօժանդակի պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից գույքի պահպանության գործառնությունից հետևողական կատարմանը: Որպեսզի ձեռքբերման վաղեմության ունը հարստահարման նպատակով չչարաչափի, օրենքով հնարավոր է սահմանել հանրային գույքի ձեռքբերման համար հավելյալ պայմաններ, ինչպիսին են ձեռքբերողի գույքային վիճակի դիտարկումը, ձեռքբերվող գույքի չափը և այլն:

Ատենախոսության հիմնական դրույթներն արտացոլված են հեղինակի հետևյալ հրապարակումներում:

1. Приобретение права собственности на публичную собственность // Сборник научных трудов по материалам Международной научно-практической интернет конференции, 2010, էջ Եր 411-416,
2. Деньги как объект права собственности // □Դատական իշխանության ոլորտում ամսագիր, N 9-10, էջ Եր 146-147, 2011, էջ Եր 48-50,
3. Հանրային տնտեսության սեփականության ոլորտում տնտեսությանը հին հայաստանում // □Օրինականության ոլորտում ամսագիր N 73, 2012, էջ Եր 48-54,
4. Հանրային սեփականության իրավունքի սոցիալական գործառնությունը // □Օրինականության ոլորտում ամսագիր N 3 (2), 2012, էջ Եր 40-48,
5. Հանրային սեփականության իրավունքի էությունը // □Դատական իշխանության ոլորտում ամսագիր, N 5 (166), 2013, էջ Եր 52-59,
6. Հանրային սեփականության իրավունքի սուբյեկտները // □Դատական իշխանության ոլորտում ամսագիր, N 5-6 (190-191), 2015, էջ Եր 52-59,
7. Հանրային սեփականության ձևերի տարանջատման քաղաքացիաիրավական կարգավորման խնդիրները // □Այլընտրանք □ ամսագիր, N 2, ապրիլ -հունիս, 2017:

ХАЧАТРЯН МИКАЕЛ АРАМОВИЧ

Гражданско-правовое регулирование публичной собственности в Республике Армения

РЕЗЮМЕ

Данная работа посвящена роли и концепции публичной собственности в современном армянском обществе и армянском частном праве.

После развала СССР в 1991 г. проблема государственной собственности была искусственно отодвинута на второй план, хотя по важности она никогда не была второстепенной. Началось строительство нового государства на основе уважения частного права и прав человека, были заново определены термины «имущество» и «контракт». Однако, опыт управления государственным имуществом показывает, что концепция публичного имущества и разделения на виды, которые существуют в армянском праве, не являются эффективными на практике и не удовлетворяют нужды армянского общества.

Законодатель не выделяет права публичной собственности. Отталкиваясь от принципов республики и демократии, и основываясь на необходимости установить законодательное регулирование феномена публичной собственности как равнозначное дополнение частной собственности, автор предлагает установить разное законодательное и общественное регулирование для того, чтобы обеспечивать равенство форм собственности в целях признания разных проявлений и характеристик публичной собственности, и чтобы очертить разделяющие линии этих проявлений на основе конкретных характеристик развития правовой системы и правовой культуры Республики Армения.

Законодатель разграничил типы публичного имущества как государственная собственность, муниципальная собственность, частная собственность и т.д., не придерживаясь этой логики. В иностранном праве разделение типов публичной собственности сделано по функциональному критерию, таким образом выделяя такие типы публичной собственности как административная собственность, финансовая или бюджетная собственность, публичная собственность для прямого использования обществом, культурная собственность и т.д. Такая дифференциация больше подходит армянской действительности и такие типы собственности уже существуют в армянском праве, но все еще не классифицированы и не гармонизированы в рамках общей теоретической концепции.

Автор рассуждает о проблемах, связанных с научной концепцией обязывающего имущественного права на метафизическом уровне. Автор затрагивает проблему определения социальной функции публичного имущественного права, а также содержания, которые близки к национальной правовой системе, к национальным и международным величинам и объектам имущественного права и т.д. Согласно этим концепциям имущественные права обременены социальными функциями.

В диссертации автор изучает проблемы, связанные с публичными имущественно-правовыми отношениями, такими как субъекты и объекты права, а также содержание права публичной собственности.

Автор делает вывод, что есть практическая необходимость разделять управляющих публичным имуществом от субъектов публичного имущественного права. Важность проблем, появившихся из-за недостатка ясности в правовом регулировании, ведет к злоупотреблению органов, регулирующих публичное имущество. Автор предлагает гармонизировать правовые нормы, которые определяют статус юридических лиц в рамках этой концепции, четко очерчивая круг субъектов публичного имущества и участников управления публичным имуществом.

В работе также освящаются основания приобретения и отчуждения публичных имущественных прав. В этой части работы проиллюстрированы различные основания с целью улучшения действующего законодательства.

Актуальность исследования вопросов публичной собственности состоит в том, что практика независимых годов показала, что действующие в законодательстве Армении правовые нормы регулирующие отношения публичной собственности неэффективны и неудовлетворяют текущие потребности армянского общества. Актуальность проблем, поднятых в диссертации, обусловлена также тем, что отсутствие четких законодательных регулирований приводит к злоупотреблению права публичной собственности органами управления публичной собственности. Для обеспечения более эффективного управления публичным имуществом была необходимость изучения путей гармонизации правовых норм, регулирующих правовые отношения публичной собственности в рамках одной концепции, четко разграничивая круг субъектов, объектов, полномочий права публичной собственности и т.д.

Основные положения работы изложены в публикациях, презентациях автора, которые были сделаны во время обучения в Российско-Армянском университете, в Ереванском Государственном Медицинском Университете, а также в Армянском государственном экономическом университете.

**THE CIVIL LAW REGULATION OF PUBLIC PROPERTY
IN THE REPUBLIC OF ARMENIA**

SUMMARY

The present PhD thesis submitted for degree of candidate of juridical sciences is dedicated to the role and the concept of Public property in the modern Armenian society and contemporary Private Law.

After the collapse of the USSR in 1991, the problems of public property were artificially moved to the background, though by its importance it has never been secondary. There began the construction of the new state on the basis of respect of private law and human rights, the notions of “property” and “contract” were redefined. However, the experience of public property governance shows up that public property concept and distinction of types existing in Armenian law are not efficient in practice and do not satisfy of Armenian society’s current needs.

Grounding on the principles of republic and democracy and based on the need to establish legal regulation for the phenomenon of public property as an equal counterpart of the private property, the author suggests to set a distinguished legal as well as civil regulation in order to provide equality of the forms of property to recognize the distinct manifestations and features of public property (national, ethnic, state, community, etc.) and to draw the dividing lines of those manifestations on the basis of the specific characteristics of the legal system development and the culture of RA.

The legislator made the distinction of Public Property’s types by organic criteria (state, municipal, private property etc.) without being consistent in this logic. In foreign law the differentiation of types of Public property made through functional criteria thereby singling out such open-listed types of public property as administrative property, financial or budgetary property, public property for the direct use of public, cultural property etc. This kind of differentiation is in better compliance with Armenian reality and that these types already exist in Armenian law but not yet classified and harmonized in the framework of common theoretical concept.

The author discusses the issues related to the scientific concept of «obligatory property law» in metaphysical level. The author touched upon the problem of definition of the social function of the public property law. The contents, which are relative by national legal system, by national and international dimensions and the objects of property law, etc. Those concepts observe the rights of property law as overloaded by social functions. However, not to have the social function trespassed by authorities, the author suggests that obligation issues derive from social function, to have it regulated and controlled by laws.

In the framework of second part of present dissertation, the author researched in detail the issues related to the Public property legal relations such as subjects and objects as well as contents of public property law.

The author concludes that there is practical necessity to distinguish the managers of public property from the subjects of public property law. The urgency of the issues raised because the lack of clear legislative regulation leads to the abuse of public property rights management bodies of public property. The author proposes to harmonize the legal norms that define the legal status of legal entities within the same concept, clearly delineating the range of legal subjects of public property, and public property management participants.

The third and final chapter of thesis addresses the grounds for the Acquisition and for the Cessation of the Rights of Public Property. In this part of thesis different grounds are illustrated with the purpose of improving relevant legislation.

The actuality of the topic is that the experience of public property governance shows up that public property concept and distinction of types existing in Armenian law are not efficient in practice and do not satisfy of Armenian society's current needs, therefore, there is inevitable necessity to review those legislative approaches. The relevance of the issues raised in the present thesis, due to the fact that the lack of clear legislative regulation leads to the abuse of public property rights management bodies of public property. Meanwhile, to improve the management of public property there is need to find out ways of harmonizing the legal norms that regulate the legal relations related to public property within the same concept, clearly delineating the range of legal subjects of public property and public property management participants, objects, contents and other relevant issues.

The main provisions of the thesis have been reflected in the author's publications in legal reviews and presentations made during the delivered courses at Russian-Armenian University, at the Yerevan State Medical University, and at the Armenian State University of Economics.